

Mršević Z., Spasić D., (2015) **Nasilje nad ženama u islamskoj kulturi i uloga policije u zaštiti žrtava.**

str 541-570.

Ed Jovan Ćirić, Velibor Džomić, Miroljub Jeftić

In *Religija, politika pravo*

Institut za uporedno pravo, Mitropolija Crnogorsko-primorska, Centar za proučavanje Religije i versku toleranciju. Beograd

ISBN 978-86-80186-05-4

COBISS.SR.-ID 217514252

NASILJE NAD ŽENAMA U ISLAMSKOJ KULTURI I ULOGA POLICIJE U ZAŠTITI ŽRTAVA¹

Dr Zorica Mršević, naučna savetnica

Institut društvenih nauka, Beograd

Dr Danijela Spasić, asistentkinja

Kriminalističko-policajska akademija, Beograd

Rezime

U tekstu se navode slučajevi nasilja i diskriminatornih običaja nad ženama koje žive u zemljama islamske kulture a o kojima su izveštavale svetske i domaće agencije i mediji. To su npr. hidžab propisi, ometanje školovanja devojčica i devojaka, ugovoreni brakovi maloletnih devojčica, brutalno kažnjavanje žena žrtava muškog nasilja. Iako svi navedni primeri predstavljaju ipak incidente, a ne svakodnevne pojave, njihovi koreni leže u duboko uvreženom shvatanju o podređenosti žene uopšte u islamskoj kulturi. Stavovi islama o ženama su osnov njihovog diskriminisanog društvenog položaja i široko rasprostranjenog, nekažnjivog nasilja nad njima. U radu se navodi i situacija nebezbednosti žena u javnom prostoru Sandžaka, položaj žena i rodno zasnovano nasilje, uloga policije u sprečavanju i suzbijanju porodičnog nasilja, kao i interni sandžački običaj uloge medijatora – muslihuna u porodičnim konfliktima. Tekst s završava zaključkom da kulturne i religiozne specifičnosti ne opravdavaju diskriminaciju i nasilje i da savremeno pravo i pravda moraju odneti primat u odnosu na tradicionalne, istorijsko-kulturološke i religijske modele rešavanja vekovnih problema u lokalnim zajednicama.

Ključne reči: žene u islamskoj kulturi, hidžab, kažnjavanje žrtve nasilja, Sandžak, porodično nasilje, porodični medijatori „muslihuni“, uloga policije

¹Ovaj rad je nastao kao deo projekta: *Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup*, na kome je autorka angažovana a koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj u periodu 2011-4, br. III 47010. Takođe, ovaj rad je nastao i kao rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta pod nazivom *Bezbednost i zaštita organizovanja i funkcionisanja vaspitno-obrazovnog sistema u Republici Srbiji (osnovna načela, principi, protokoli, procedure i sredstva)*. Projekat finansira Ministarstvo nauke i prosvete Republike Srbije (br. 47017), a realizuje Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu (2011–2014). Rukovodilac projekta je prof. dr Želimir Kešetović

1. Uvod

Avganistan pokušava da izađe iz razdoblja obespravljenosti žena koje je počelo pod talibanima devedesetih godina dvadesetog veka i javno iskazivanje okrutnosti prema ženama, pogotovo u Kabulu, ne dešava se često kao nedavno, kada je u martu 2015. jednu ženu na smrt pretukla rulja zbog lažne optužbe da je spalila Kuran. Naime, besna rulja ljudi je ubila u ženu po imenu Farkunda, spalila njeno telo i bacila ga u prljavu reku u centru Kabula. Roditelji žrtve su u razgovoru s istražnim organima otkrili da im je kćerka bila psihički bolesna. To surovo ubistvo, kako podseća AP, šokiralo je mnoge u Avganistanu i obnovilo pozive vlastima da obezbede jednaka prava ženama i zaštitu od nasilja.²

Ovakvi i slični događaji ostavljaju pitanje položaja žena u islamskoj kulturi stalno aktuelnim, pogotovo danas kada su ljudska prava žena zajednička širom sveta, a mnoge vlade i narodi ponose se usvajanjem zakona i društvenih politika kojima se štite ljudska prava žena i na druge načine unapređuje rodna ravnopravnost.³

Iako navedni primer predstavlja incident, a ne svakodnevnu pojavu, njegovi koreni i koreni sličnih incidenata leže ipak u duboko uvreženom shvatanju o podređenosti žene upšte u islamskoj kulturi. Stavovi islama o ženama su osnov njihovog diskriminisanog društvenog položaja i široko rasprostranjenog, nekažnjivog nasilja nad njima. Mnogo žena koje žive u zemljama islamske kulture, često imaju iskustva nasilja i kršenja njihovih prava bazirano na njihovom polu i za mnoge od njih, međunarodno priznata ljudska prava postoje samo kao vrlo udaljena, apstraktna konstrukcija.⁴

Kao prvo, osnov potčinjenosti žene u islamskoj kulturi leži u shvatanju njene prirode. Naime, smatra se da je žena „egzistencijalne građe sklone nevjeri. Ona može, kad poželi prevariti muškarca. Kao što je letenje dio prirode ptice, isto tako je nevjera i prevara deo prirode žene. Zbog čistote svog poroda i očinstva, tj. da su djeca začeta na dozvoljen način u braku i da im se zna biološki otac, da bi postigli ovaj cilj, koriste se sva raspoloživa sredstva“⁵.

Kao drugi osnov potčinjenosti smatra se „prirodna“ podela društvenih i porodičnih uloga. Naime, „u islamskoj kulturi osiguravanje životnih potreština je obaveza muškarca. S obzirom da se uz svaku „obavezu“ potvrđuje neko „pravo“, vođenje porodice je prepušteno muškarcu. Osim fizičke i duhovne odlike muškarca prikladnije za skrb o porodici, one predstavljaju jedan od najvažnijih činilaca učvršćivanja porodičnog poretka: 'Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje'⁶.

² TANJUG, 2015, „Protest u Kabulu: Pravda za ubijenu“, *Tanjug*, 23. mart.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=03&dd=23&nav_category=78&nav_id=972104
Ubistvo ove žene je osudio i predsednik Avganistana i naredio istragu. Šef kabulske policije je saopštio da je zbog ubistva Farkunde (27) uhapšeno 18 osoba i da su svi oni priznali učešće u njenoj smrti. Ujedinjene nacije su 2013. objavile izveštaj prema kojem nasilje nad ženama pogotovo u ruralnim oblastima Avganistana u većini slučajeva ostaje neprijavljeno.

³ P. Andrews, *From Capetown to Kabul. Rethinking strategies for Pursuing Women's Human Rights*, Ashgate, Surrey England, Burlington USA. 2012., 12.

⁴ *Ibid.* 31.

⁵ G. LeBon, *Položaj žene u islamu*, Fondacija „Mulla Sadra“ u BiH. Sarajevo. 2013., 16.

⁶ S. Dizdarević (prijevod), *Vrline čestih u Kuranu*, Fondacija „Mulla Sadra“ u BiH, Sarajevo. 2012., 113.

Kao treće, postoji i kulturna, generalna, snažna društvena i zakonska osuda „bluda“, koja je uperena je pre svega na žene, (mada i muškarce takođe), jer one su te „koje izazivaju“. Naime, „glavni zločini su blud i brakolomstvo, odmah posle ubistva i telesne povrede a pre krađe, razbojništva, pijenje alkoholnih pića. U slučaju bluda i brakolomstva sporazum oštećenih strana ne ublažava težinu djela“⁷. „Da bi smanjio iskušenja, zabranjeno je nekontrolisano mješanje i susreti omladine oba spola. Tu spada i preporuka pokrivanja lica onih žena koje izlaze na ulicu ili se susreću sa strancima“⁸. „Haram je djelo koje Zakonodavac zabranjuje na kategoričan i obavezujuć način. Njih je Zakonodavac zabranio odmah u startu radi same štete koju involviraju u sebe, poput bluda i krađe, jedenja mesa uginulih životinja, svinjskog mesa, pijenja alkohola... ubijanja“⁹.

Potčinjeni položaj žene, ogleda se takođe u različitim režimima sklapanja braka Muslimana sa nemuslimankom i Muslimanke sa nemuslimanom. „Musliman ima pravo da oženi ne samo muslimanku, nego i Jevrejku ili hrišćanku, ali ne i ženu koja je idolopoklonik, politeist ili ateista. Muslimanka se ne može udati za nemuslimana. Ako neka već vjenčana žena prihvati islam a njen muž nije musliman, bračni život se mora odmah prekinuti, i poslije dovoljnog roka za razmišljanje koji se daje njenom suprugu, ona dobija sudski razvod kojim se brak poništava“¹⁰.

Ovake prakse sa stanovišta ljudskih prava s pravom se ocenjuju kao specifičan rodni aparthejd (gender apartheid) zbog uočenih paralela sa rasnim aparthejdom. Ako bi u International Convention on supression and punishment of the crime aparthed, termin „crnci“ bio zamenjen terminom „žene“, postala bi očigledna snažna paralelna podudarnost između situacije Crnaca u Južnoj Africi u vreme aparthejda i žena u Aganistanu za vreme talibana, ali i u današnje vreme.¹¹ Naime, pre nego što su talibani preuzeli kontrolu 1996, značajan deo avganistanskih žena je bio obrazovan i zaposlen. Na primer, 50% studenata i 60% nastavnika na Univerzitetu Kabul bile su žene, 70% školskih nastavnika, 50% zaposlenih u državnoj upravi i 50% doktora u Kabulu bile su žene. Posle dolaska talibana na vlast, stanje se znatno pogoršava, da bi 2002 očekivani prosečni životni vek žene bio ispod 40 godina, i čak 80% žena bilo nepismeno¹².

Uprkos uočavanja paralele sa rasnim aparthejdom, vrlo se energično i široko brani stav da žene u stvari nisu uopšte potčinjene u islamskoj kulturi, pa se navodi da je npr. „bračna nevera koja postoji Evropi znatno pogubnije djeluje na moral nego višeženstvo.“¹³ Takođe: „Vjera islam je bila ta koja je ženu s najnižeg položaja uzdigla na najviše stepene. Prije islama muškarci su žene držli za stvorenja koja su bila nešto između životinje i čovjeka, odnosno smatrali su je isključivo sredstvom za produženje vrste i slugom. Smatrali su prokletstvom rođenje kćerke. Ubistvo vlastite ženske djece bila je raširena i ustaljena praksa. Kao što su bacali pse u rijeku, isto tako su zakopavali u grob živu žensku djecu“¹⁴.

⁷ M. Hamidulla, *Uvod u islam za I i razred srednje škole*, El Kelimeh, Novi Pazar. 2004., 85.

⁸ *Ibid.* 86.

⁹ S. Topoljak, *Uvod u Metodologiju islamskog prava*, Fakultet za islamske studije, Novi Pazar. 2006., 51 - 52.

¹⁰ M. Hamidulla, *op.cit.*, 169-169.

¹¹ *Ibid.*, 156.

¹² *Ibid.*, 151.

¹³ G. LeBon, *op.cit.* 18.

¹⁴ *Ibid.*, 7-8.

2. Hidžab¹⁵ propisi¹⁶

Rodni aparthejd je možda najuočljiviji kada u totalitarnom muškom univerzumu žene mogu da se kreću samo potpuno pokriveno, u pratnji muškog srodnika. Žene u toj sredini nisu druga klasa ljudi, žene su bez klasne pripadnosti, izvan ili bolje rečeno, ispod bilo koje klase. Činjenice formiraju dugačku listu potčinjavanja, ugnjetavanja, diskriminacije i permanentnog uskraćivanja mnogih ljudskih prava žena. Ako zamislimo društvo belih ljudi u kome bi crni čovek bio obavezan da bude potpuno pokriven, i po zakonu bio kažnjen bičevanjem zbog toga što mu se video makar i jedan ručni zglobov ispod pokrivača, ili ako bi bio kamenovan do smrti zbog upražnjavanja seksa, postaje asna opravdanost upotrebe termina rodni aparthejd.¹⁷

Pokrivenost u javnosti je prvo što se uočava i što Muslimanke razlikuje od drugih žena. Smatra se da je „dužnost Muslimanke je da čuva svoju ljepotu i privlačnost samo za svog muža. Veo čuva duže vremena čar i svježinu kože. Veo nipošto ne znači izdvajanje iz društva, ali svakako umanjuje iskušenje koje bi mogo privući stranca“¹⁸.

To se objašnjava pažnjom prema ženama: „Mnogo se pazi na žene i ne dopušta se nepoznatom muškarcu da se susretne sa njima. Žene ne izlaze iz kuća bez pokrivača te, izuzev Istanbula, žene uobičajeno i ne izlaze same vani i veoma se rijetko događa da budu napastvovane“ 'Naše žene su bolje od zapadnih žena'¹⁹.

Napadi na žene se dakle, smatraju krivicom žena, a ne napadača, a ograničenja u kretanju i odevanju smatraju se i dokazom čestitosti i obavezom žene koju je ona dužna da preduzme da se zaštiti. Već decenijama sve raširenija savremena praksa nepokrivanja kritikuje se i označava kao ništavni običaj. Pod ništavnim običajem misli se na običaje koji ispunjavaju uslove da nisu u koliziji s nekim šerijatskim dokazom, opštim načelom ili generalnim pravilom. Na primer, to su nepokrivanje, poslovanje sa kamatom, pijenje alkohola, ašikovanje, lutrija i sl²⁰.

U Teheranu se povremeno dešavaju masovna hapšenja žena koje nisu odevene po strogim islamskim propisima, pa su o jednoj takvoj kampanji izvestili u aprilu 2012.g. i iranski i inostrani mediji. Policija je hapsila na ulicama one koje su "vulgarno" obučene, odnosno nedovoljno pokrile glavu i telo, a štampa piše da toga dolazi "na traženje naroda". Uhapšene žene plaćaju novčanu kaznu, a rodbina je dužna da im donese u pritvor "odgovarajuću odeću". Provera primene verskih propisa o oblačenju vodi se intenzivnije svakih godinu-dve dana. Žena mora da pokriva glavu, ruke i noge, cipele ne smeju biti otvorene, niti sa štiklama. Muškarci ne smeju da idu u kratkim pantalonama, a rukavi košulja treba da su do lakata. Kravata nije deo odeće. Ovi takozvani "Hidžab-propisi"

¹⁵ Hidžab je reč koja se izvodi iz arapskog glagola „pokriti“. U nekim arapskim zemljama hidžab je veo koji pokriva glavu žene, ali ostavlja otvoreno lice, a u nekima pokriva i lice. Nikab je veo koji pokriva glavu i lice, osim predela oko očiju. Nosi se u arapskim zemljama Persijskog zaliva ali i u severnoj Africi, jugoistočnoj Aziji i nekim delovima Indije. Burka je odeća koja pokriva celo telo i lice, a ostavljena je samo mrežica kroz koju žena gleda. Najčešće se nosi u Avganistanu.

¹⁶ Prema: Z. Mršević, *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*, Institut društvenih nauka. Beograd, 2014., 263.

¹⁷ P. Andrews, op.cit, 154.

¹⁸ M. Hamidulla, op.cit. 86.

¹⁹ G. LeBon, op.cit. 18.

²⁰ S. Topoljak, op.cit., 264-265.

važe i za krojačke radionice, one ne smeju da prime "nepristoje" porudžbine. Propisa se moraju pridržavati u Iranu i nemuslimani, kao i turisti. Sličnu strogost u oblačenju primenjuje i Saudijska Arabija²¹.

Što više žena u Kataru radi, to se više njih odlučuje da pokrije lice. Iako je to na prvi pogled kontradiktorno, nema kontradiktornosti jer su i nikab i burka neka vrsta portabl sredstava za razdvajanje polova u situacijama da rade u istim kompanijama²².

Egipatska državna televizija ukinula je višedecnijsku zabranu sekularnih vlasti da voditeljke vesti ne smeju da nose feredže²³.

Osnovni sud u Sarajevu doneo je odluku da Emela Mujanović, podoficirka Oružanih snaga BiH (OSBiH), koja je 2011. zbog nošenja hidžaba suspendovana iz vojne službe, mora biti vraćena na posao. U sudskom postupku ocenjeno je da je njena suspenzija bila nezakonita. Kancelarija ombudsmana BiH, kojoj se Mujanovićeva obratila pre nego što je tužila Ministarstvo odbrane BiH, zaključila je da se odlukom o njenoj suspenziji „krše međunarodne konvencije o zaštiti ljudskih prava”²⁴.

Pitanje hidžaba postalo je prisutno u našoj javnosti kada je u februaru 2011. Aida Ćorović aktivistkinja ljudskih prava iz Novog Pazara reagovala na dva događaja na kojima se u tom gradu dvadesetak devojaka javno opredelilo da nosi hidžab. Njen komentar, objavljen kao lični stav, dočekan je pravom poplavom javnih uvreda ali i ozbiljnih pretnji takvog intenziteta da je čak policijska zaštita bila neophodno rešenje. A ona je napisala da „hidžab postaje paradigma i simbol koji je, nevoljno, dobio ambivalentno značenje koje zavisi od poimanja islama danas. Za sledbenike i poštovaoce islama hidžab je pobeda verskog nad sekularnim, a za one koji se bave ljudskim pravima - ostvarenje ljudskog prava da se dostojanstveno i javno nosi versko obeležje. Za one čiji je stav da u sekularnim državama nema mesta verskim simbolima, pa ni kada je odeća u pitanju, ali i za one koji nedovoljno poznaju islam, hidžab je postao paradigma za pretnju i opasnost”²⁵.

Po iranskoim zakonima muškarac ne može da trenira žene, pa je sticajem okolnosti poznata rukometna trenerka iz Smedereva Sanja Panić preuzela kormilo ženske rukometne reprezentacije Irana. Bez obzira na godišnje doba, ona će kao i sve igračice nositi maramu, a preko trenerke sa obaveznim dugim rukavima imaće i dugačku tuniku jer žene ne smeju da pokažu obline. Obučene su tako i dok igraju i dok treniraju. Uprkos Sanjinoj molbi da makar na Azijskom prvenstvu oni ispoštuju njenu veru i dozvole joj da skine bar maramu, nije dobila pozitivan odgovor, jer ona predstavlja nacionalni tim Irana.²⁶

Egipatska književnica Ekbal Baraka je izrazito protiv toga da žene pokrivaju lica ili da nose marame. Ona tvrdi da to Kuran od njih ne traži, napisala je bukvalno na hiljade tekstova i televizijskih emisija o tome. Kao muslimanka, i sa diplomom islamske istorije, filozofije i književnosti u rodnom Kairu, obraća se direktno ženama, kaže im da je to „velika prevara”, velika zamka u koju hoće da ih ubace. Jednostavno kaže im, pogledajte Kuran, pročitajte ga, pokažite gde piše da žena treba da bude pokrivena, da

²¹ FoNet, Iran: „Masovno hapšenje žena“, Večernje novosti, 29.april 2012.

²² Deutsche Welle, „Grad u kojem će raditi samo – žene“, 23. august 2012

²³ Beta, „Egipatska državna TV dozvolila voditeljicama da nose feredže“, *Blic*, 2012, 3 septembar.

²⁴ D. Stanišić, „Hidžab u vojnom stroju“, *Politika*, 2012, 8. septembar 2012.

²⁵ A. Ćorović, „Hidžab, marama kao politika“, *Danas*, 2011, 9. februar.

²⁶ O. Milošević, „Smederevka trener rukometašica Irana“, *Politika*, 2012., 05. juli.

sakriva svoje lice. U svojoj knjizi *Hidžab* iz 2002. godine kritikuje nošenje marame kojom mlade muslimanke pokrivaju kosu i vrat, kao fenomen koji nije vezan za islam već ima sociološke, političke i ekonomske korene, navodeći da je u islamu čak zabranjeno da se lice pokriva. Kad se ide u Meku na hadžiluk, ne puste onoga ko ima pokriveno lice. A sve više evropskih žena nose marame ili nikab, pogrešno misleći da je to islam, dok zapadne ili američke feministkinje kažu da je to njihovo pravo, slobodna volja, ako hoće da nose veo ili pokriju lice. Ekbal Baraka tvrdi da to nije slobodan izbor i ne može nikad biti jer vam uskraćuje slobodu i što je to diskriminacija između polova. Muškarci nikad ne nose veo ili hidžab, a u islamu nema i ne treba ni da bude diskriminacije. Kuran samo propisuje da se ne zuri u lice drugog, bilo da je muškarac bilo žena. I to je civilizovan pristup. Treba po slovu Kurana zabraniti muškarcima da zure u žene, a ne opterećivati žene krivicom koja nije na njihovoj strani. Kuran se različito interpretira jer islam daje izbor i slobodu.²⁷ Ali moć da ga interpretiraju već vekovima imaju konzervativni muškarci koji svoj sopstveni reakcionarni mentalitet predstavljaju kao autentični Kuran.

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu odlučivao je o pokrivenosti u školama. Predmet *Köse i drugi protiv Turske* odnosi se na kodeks odevanja koji devojkama u školi zabranjuje nošenje marame oko glave, a u žalbi se tvrdi da to predstavlja versku diskriminaciju jer je nošenje marame muslimanski verski običaj.²⁸ ESLJP je prihvatio činjenicu da pravila odevanja nisu povezana s pitanjem pripadnosti posebnoj veri, nego su postavljena zato da u školama sačuvaju neutralnost i sekularizam, a to će onda sprečiti neredu i zaštititi prava ostalih na nemešanje u njihova vlastita uverenja. Žalba je zbog toga odbačena kao neutemeljena. ESLJP je zauzeo sličan stav i u predmetu koji se odnosi na kodeks odevanja nastavnika.²⁹

3. Kažnjavanje žrtava nasilja³⁰

Rejhane Džabari, 26-godišnja Iranica, obešena je u oktobru 2014. zato što je ubila muškarca koji je pokušao da je siluje.³¹ U poruci majci izložila je i svoju poslednju želju. "Izvadite sve moje organe i dajte ih onom kome je potrebno" "Kada sam se pojavila na suđenju, delovala sam kao hladnokrvni ubica i beskrupulozni kriminalac. Nisam prolivala suze. Nisam molila. Nisam plakala, jer sam verovala u zakon. Ali optužili su me da sam ravnodušna prema zločinu", kaže ona. Pred Bogom ću optužiti inspektore, optužiću inspektora Šamlua, optužiću sudiju i sudije Vrhovnog suda koji su me tukli kad sam bila budna i nisu prezali od toga da me maltretiraju."

U nedavnom izveštaju grupe Hjuman Rajts Voč navodi se da je preko 400 žena u Avganistanu pritvoreno zbog pokušaja da pobegnu od muževa koji su ih zlostavljali ili iz brakova na koje su bile primorane. U istom izveštaju se navodi da su žene koje pokušavaju da pobegnu od takvih patnji često optuživane za krivično delo preljube i

²⁷ Z. Šuvaković, „Islam ne dozvoljava da se zuri u tuđe lice“, *Politika*, 2011., 18. septembar.

²⁸ ESLJP, *Köse i drugi protiv Turske* (odluka) (br. 26625/02), 24. januar 2006.

²⁹ ESLJP, *Dahlab protiv Švajcarske* (odluka) (br. 42393/98), 15. februar 2001.

³⁰ Mršević, op.cit. 258

³¹ Pressonline, „IRANKA OBEŠENA JER SE BRANILA: Potresno oprostajno pismo devojke koja je ubila silovatelja!“ Pressonline, 2014. 1. april.

<http://pressonline.rs/svet/globus/333526/iranka-obesena-jer-se-branila-potresno-oprostajno-pismo-devojke-koja-je-ubila-silovatelja.html>

pritvarane zbog takozvanih „moralnih krivičnih dela“ dok njihovi zlostavljači ne podležu nikakvim zakonskim merama³².

Maldivi izgledaju kao raj za turiste, ali za žene sa Maldiva ta zemlja je pakao u kome se po striktnoj primeni šerijatskog prava žene i deca rutinski kažnjavaju bičevanjem i kućnim zatvorom za krivična dela vanbračnog seksa ili preljube. To je uobičajena pravna kvalifikacija kojima se označavaju dela silovanja, incesta drugih vrsta seksualnog nasilja a za koja se najčešće kažnjavaju žrtve a ne počinioci (ni jedan u trogodišnjem periodu).³³ Kada se jedna petnaestogodišnja devojčica, žrtva silovanja, suočila se sa kaznom od 100 udaraca bičem čime vlasti na Maldivima rutinski nastavljaju praksu da kažnjavaju žrtve nasilja umesto da ih zaštite, podigao se i glas svetske javnosti. Naime, devojčicu je silovao njen očuh, i to je trajalo godinama dok se nije otkrilo da je on čak ubio dete koje je ona rodila. Ipak, kazna je namenjena njoj zbog „dela“ vanbračnih seksualnih odnosa. Upućena je peticija maldivskom predsedniku preteći smanjenjem interesa turista zbog kršenja prava žena i devojaka u toj zemlji.³⁴

4. Školovanje žena³⁵

Četnaestogodišnja devojčica Malala Jusufzai bila je meta pokušaja ubistva zbog rada na promociji školovanja ženske dece - čemu se oštro protive talibani.³⁶ Pakistanska aktivistkinja, kojoj su talibani pucali u glavu, jer se borila za prava devojčica na školovanje, preneti je u Veliku Britaniju na dalje, dugotrajno lečenje i oporavak. Malala je, nakon što je ranjena u glavu dok je ulazila u školski autobus u Svatu, avionom najpre prebačena u Pešavar, a potom u vojnu bolnicu u Ravalpindiju. Portparol ekstremističke grupe talibana rekao je da su oni izveli napad na nju, jer je ona protiv talibana i za sekularnu državu i da neće, ako preživi, biti pošteđena. Malala je postala međunarodno poznata zahvaljujući svom blogu na Bi-Bi-Siju, u kome je govorila o zločinima koje su počinili talibani u dolini Svat između 2007. i 2009. godine³⁷. "Biće bačena fatva na Malalu Jusufzai uzimajući u obzir celu priču o njenom ranjavanju, uključujući njene javne izjave u prilog okupatorske američke vojske u regionu i ruganja ključnim simbolima islama, kao što su hidžab i džihad", izjavio je Abu Bara, visokorangirani pripadnik grupe "Šarijah Pakistan". Talibani su priznali da su dva meseca planirali njeno ubistvo pošto je otvoreno govorila o njihovim zločinima, a pošto je navodno tri puta bila upozorena da prestane sa promocijom "zapadnih uverenja" što je ona odbila³⁸. Na nju je 9

³² Glas Amerike, „Pritvaranje žena u Avganistanu“, Glas Amerike, 2012 .28 mart.

³³ BBC News, „Maldives girl to get 100 lashes for pre-marital sex. Rape victims punished, failed by Maldives justice system“. *BBC Asia*. 2013. 2. February.
<http://www.bbc.com/news/world-asia-21595814>

³⁴ With a million-strong petition standing with the young victim to abolish flogging and stamp out sexual violence, we'll threaten their lucrative tourist trade through word of mouth and through hard-hitting ads in travel magazines and holiday websites. Sign now and forward this email widely:

³⁵ Mršević, op.ct. 260.

³⁶ D. Milojković, „Ustreljena pakistanska devojčica koja zastupa školovanje ženske dece“ *Blic*, 2012., 9. oktobar.

³⁷ Tanjug, „Ranjena pakistanska tinejdžerka koja se borila za prava devojčica na školovanje nastavlja lečenje u Britaniji“, *Blic*, 2012., 15. oktobar.

³⁸ Tanjug, „Islamisti bacili fatvu na tinejdžerku - borca za školovanje devojčica u Pakistan“, *Blic*, 2012, 20. novembar.

oktobra 2012.g. pokušao atentat, napadač joj je ispalio dva hica u glavu i vrat. Odgovornost za ovaj napad su preuzeli Talibani. Pedeset islamskih verskih lidera u Pakistanu je izreklo fatvu protiv onih koji su bili umešani u atentat. I pored toga talibani su i dalje nameravali da ubiju nju i njenog oca. Ovaj pokušaj atentata je pokrenuo podršku Malali Jusufzai širom sveta. Godine 2014, sa 17 godina, dobila je Nobelovu nagradu za mir, čime je postala najmlađa osoba u istoriji koja je dobila ovu nagradu za bilo koju oblast.

Više od 30 iranskih univerziteta zabranilo ženama da pohađaju više od 70 smerova počev od inženjeringa, nuklearne fizike i kompjuterskih nauka do engleske književnosti, arheologije i biznisa. Prema rečima Širin Ebadi, iranske pravnice, aktivistkinje za ljudska prava i dobitnice Nobelove nagrade, ograničenja su deo vladine politike da ograniči mogućnosti iranskih žena da se zaposle izvan zemlje. Zabrane su naročito ironične ako se ima u vidu da Iran ima najveći procenat, prema podacima UNESCO, muškaraca i žena koji studiraju u inostranstvu. Prošle godine, žene su činile 60 odsto svih studenata po stopi prolaznosti na ispitima, dok žene takođe dobro prolaze i u tradicionalno dominantnim muškim disciplinama poput inženjeringa. Diskriminacija žena je deo šireg obrasca zvanične nejednakosti u Iranu koja obuhvata žene, ali i sve one koji nisu ni muslimani, ni članovi jedne od tri manjinske religije - zaratustrizam, judaizam i hrišćanstvo - priznate u i

5. Ugovoreni brakovi devojčica³⁹

Devetogodišnju devojčicu iz predgrađa Kabula pre tri godine je njen otac prodao pošto nije mogao da vrati novac koji je pozajmio. Kada mu se žena razbolela pozajmio je 2.500 dolara kako bi platio bolničko lečenje, a kada je shvatio da ne može da vrati dug, odlučio je da ćerku Nagmu, koja je tada imala šest godina, proda zajmodavcu kao nevestu za njegovog 19-godišnjeg sina. Za sudbinu devojčice saznale su organizacije za zaštitu ljudskih prava koje su kontaktirale jednu američku advokatkinju koja radi u Avganistanu a ona je uspela zahvaljujući svojoj mreži kontakata da nađe donatora voljnog da isplati dug, pa je devojčica vraćena roditeljskoj porodici.⁴⁰

Slučaj Nagme skrenuo je pažnju na činjenicu da oko deset miliona devojčica koje žive u zemljama slamske kulture, svake godine bivaju prisiljene da se udaju za muškarce dovoljno stare da bi im bili očevi ili čak dede. U nastojanju da pokrenu globalnu raspravu o poražavajućim posledicama udaje u tako mladim godinama, koja se trenutno praktikuje u više od 50 zemalja u razvoju, Ujedinjene nacije proglasile su 11. oktobar za Međunarodni dan devojčica. Da bi obeležila taj datum i skrenula pažnju na sudbinu devojčica u zemljama poput Indije, Jemena i Etiopije, fotoreporter Stefani Sinkler snimila je u saradnji sa "Nešnel džiografikom" čitavu seriju potresnih fotografija. Procenjuje se da se da je oko 15 miliona maloletnih devojčica trenutno u braku, pri čemu se čin venčanja obično odvija u tajnosti. Samo u Avganistanu, oko 57 odsto devojčica udalo se pre nego što je navršilo 16 godina, što je zakonski propisana minimalna starost za stupanje u brak. Roditelji se odlučuju za ovaj korak iz različitih razloga, počev od pritiska zajednice da poštuju drevne kulturne običaje, pa do finansijskih razloga. U siromašnim

³⁹ Mršević, op.cit. 259.

⁴⁰ Hadžiomerović I., "Prodavao ćerku da bi otplatio dug", *Blic*, 2014, 13. april.

zemljama u razvoju nije neuobičajeno da porodice koriste svoje ćerke kao sredstvo za otplatu dugova. Od većine udatih devojčica očekuje se da odmah zatrudne, što često ima kobne posledice. Statistika pokazuje da među devojčicama nevestama ima dvostruko više slučajeva smrti u trudnoći nego među ženama koje su prešle dvadesetu, kako za majku, tako i za bebu. Devojčice su često primorane da napuste školu, da se odreknu svojih snova o budućoj profesiji, a često su izložene fizičkom, seksualnom i verbalnom naselju. One koje uspeju da pobegnu od svojih muževa, završe u siromaštvu, a neke se okrenu prostituciji.⁴¹

Mlada Pakistanka Sabatina doživela je da joj roditelji prete smrću samo zato što nije htela da pristane na ugovoreni brak s rođakom.⁴² Njeni roditelji su taj otpor tumačili kao veliku sramotu za familiju, naročito među konzervativnim pakistanskim doseljenicima u Austriji. „Čast ove porodice mi je važnija od tvog ili mog života“ rekao je Sabatinin otac. Sabatina je to shvatila kao ozbiljnu pretnju, jer zna da pakistanske porodice neposlušnost te vrste vrlo često kažnjavaju smrću. Prema zvaničnim podacima, oko 5.000 žena svake godine bude ubijeno širom sveta zbog navodnog sramoćenja porodice. U konzervativnom Pakistanu ne toleriše se "slobodnije" ponašanje žena, koje se smatra "sramoćenjem" porodice. Sećajući se svog detinjstva Sabatina priča, „Svađali smo se oko časova plivanja i časova glume, za koje je moj otac govorio da su namenjeni prostitutkama. Tamponi su bili zabranjeni, jer je moja majka mislila da će mi oduzeti nevinost“. Prilikom posete njene porodice Pakistanu, na Sabatinu je grupa muškaraca počela da viče zbog njene evropejske odeće. Kada su došli kući, njena majka ju je prvo istukla, a zatim je počela da udara samu sebe palicom po grudima, uzvikujući: "Rodila sam kurvu“. Roditelji su je zatim upisali u medresu u Lahoru, gde je dane provodila u sobi sa još 30 drugih devojaka, bez kreveta i stolica, sa rupom u zemlji umesto toaleta, a jedina dozvoljena aktivnost bila je proučavanje Kurana.⁴³ Sabatina je sa 18 godina, uspela da pobegne i danas živi u Nemačkoj sa promenjenim identitetom gde vodi fondaciju koja pomaže ženama-žrtvama nasilja, ali još uvek plašeći se osвете svoje porodice,.

Vlada Iraka je početkom marta 2014. usvojila nacrt zakona po kome se dozvoljava udaja devetogodišnjih devojčica. Po istom zakonu otac postaje jedini staratelj deteta čim napuni dve godine. Zakon se zasniva na islamskom pravu prema kome su sveštenici nadležni za sklapanje braka, razvod i pitanju imovine. Nacrt zakona je upućen na usvajanje u parlament.⁴⁴

Na svaka dva sata u Malaviju jedna žena premine zbog problema tokom porođaja, a posebno je tragično to što je među žrtvama sve više tinejdžerki. Kod tih mladih majki koje prežive porođaj, česte su posledice po zdravlje, uključujući i trajno oštećenje reproduktivnih organa. Njihova tela nisu u potpunosti razvijena i spremna za trudnoću i porođaj, te mnoge preminu usled obilnog krvarenja Broj trudnoća među tinejdžerkama u porastu zbog ogromnog siromaštva koje tera mlade devojke u prostituciju i bračne veze sa starijim muškarcima.⁴⁵

⁴¹ M.A., „Zastrašujuća sudbina devojčica koje roditelji udaju za starce“, *Blic* 14.oktobar 2012.

⁴² „Nisam htela da nestanem u nametnutom braku. Htela sam svoju slobodu“.

⁴³ Vukelić M., "Majka me želi mrtvu": Ispovest mlade Pakistanke koja je odbila da je udaju za rođaka“, *Blic* 2012, 28 maj.

⁴⁴B92, „Iračanke protiv udaje devojčica“, B92, 2014, 8. mart.

⁴⁵ Kidžimvana Mhango Henri (prevod Jasna Ilić), „Hiljade mladih devojaka umire na porođaju“, *Danas*, 2012, 30 oktobar.

6. Islamizacija evropskih društava

Smatra se⁴⁶ da je to islamizacije evropskih društava došlo u drugoj polovini šezdesetih godina dvadesetog veka. Naime, posle oslobođenja Alžira od francuske okupacije 1966, došlo je do islamizacije zakona, porodice, obrazovanja. Grupe mladih fundamentalista su se tada pojavile kao društveni faktor, i odgovorni su za niz dela pojedinačnog i grupno počinjenog nasilja u ime „odbrane islama“. Oni su javno imenovali grupe koje će biti napadane, i po redosledu to su: intelektualci, umetnici, novinari, stranci i žene. Mnogi pripadnici i pripadnice ovih grupa bile su maltretirane ili čak ubijene. Sa nasilja nad pojedinačnim osobama, prešlo se na nasilje prema čitavim selima, naseljima.

Žene su došle pod udar i zakona i prakse, npr. žene više nisu mogle da budu sudije. Poznat je slučaj koji se tada desio, zatvaranja studentskih domova za studentkinje u 17h, čime im je onemogućen izlazak ne samo u večernjim već i u ranim popodnevrim časovima, a onima koje su se zatekle napolje, bile je cele noći onemogućen povratak.

Iz Alžira, islamizacija je preneti preko alirskih emigranata u Francusku gde su na udaru fundamentalista došli francuski zakoni i sistem obrazovanja. Oni su stalno zahtevali različit tretman dečaka i devojčica u obrazovanju, uskraćivanje devojčicama gimnastike, umetnosti, biologije, i pre svega odvojeno školovanje, pogotovo na fakultetima. Često je u sudskim i naslednim sporovima istican prigovor „šerijat“ (nemuslimanski supružnik ne može da nasledi muslimana)⁴⁷.

Islamski fundamentalizam pripada najestremnijoj desnici. U Alžiru, još od devedesetih, zovu ih „zelenim fašistima“ (zeleno ovde predstavlja boju islama) ili „islamo-fašistima“.⁴⁸ Levica propušta da to uvidi. Oni greše kada zagovarajući nužnost poštovanja prava drugih, jer time svesno žrtvuju prava žena.

Najinteresantnije nama je ipak, kakva je situacija u onim delovima Srbije u kojima žive Bošnjakinje. Ukratko, žene u Novom Pazaru se ne osećaju dovoljno bezbedno u javnom prostoru, a najčešće su izložene, prvenstveno mlade devojke, seksualnom uznemiravanju, uvredama i dobacivanjima na ulici, rezultati su istraživanja objavljenog u publikaciji "(Ne)bezbedne u javnom prostoru".⁴⁹ Zato žene u Novom Pazaru koriste razne taktike kako bi se osećale bezbednije dok se šetaju gradom i same se namerno uklapaju u neke obrasce određenog ponašanja kako bi se zaštitile. Najčešće tako što se oblače po određenim normama kako bi sprečile da budu izložene verbalnom nasilju na ulicama.

One uglavnom ne zovu policiju zato što smatraju da je rad policije u velikoj meri neefikasan, te da prijavljivanje slučaja policiji ne garantuje rasvetljavanje krivičnog dela. Naprotiv, prijavljivanje može doprineti tome „da žena bude na lošem glasu“. Okolina je sklona tome da osudi ženu za nasilje koje doživi na javnom mestu jer smatra da do

⁴⁶ Marieme Helie – Lucas, Kako levica i organizacije za ljudska prava reaguju na muslimanski fundamentalizam? Predavanje i razgovor održani su u Beogradu, 13. maja 2015. godine.

⁴⁷ Šerijatski zakoni ne postoje jer su propisi i prakse vrlo različiti od zemlje do zemlje. Svuda je to skup propisa i pravila stvorenih od strane ljudi, muškaraca. Merijeme Heli Lukas smatra da ti različiti skupovi pravila treba da se zove muslimanski zakoni a ne islamski.

⁴⁸ Islamska fundamentalistička desnica i kako negiranje od strane levice doprinosi istrebljenju disidenata. Izazivanje fundamentalizma: *Workers' Liberty* u daljoj konverzaciji sa Marieme Helie-Lucas

⁴⁹ A. Đan, G. Radovanović, *Nebezbedne u javnom prostoru*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2015. <http://bezbednost.org/Sve-publikacije/5806/Nebezbedne-u-javnom-prostoru.shtml>

incidenta ne bi ni došlo da se žena ponašala u skladu sa normama koje sredina nalaže. Drugi problem koji utiče na to da žene ne prijavljuju nasilje jeste njihovo ukazivanje na neprofesionalan odnos policijskih službenika prema ženama koje odluče da se obrate policiji.⁵⁰

Komentarišući navode da žene nemaju poverenje u policiju u Novom Pazaru, pomoćnik gradonačelnika i predsednik lokalnog Saveta za bezbednost Hajrudin Hajrović je rekao da je u pitanju specifična sredina u kojoj postoje mnogi problemi i rizici. - Savet za bezbednost se trudi da probleme identifikuje, odredi prioritete delovanje i zajednički sa NVO i lokalnim institucijama stvori jedno bezbedno okruženje kako za ekonomski razvoj, tako i za normalan.⁵¹

7. Sandžak - demografske, kulturološke i religijske karakteristike

„Sandžak“ je termin koji označava tursku administrativno-upravnu oblast. U srpskoj istorijskoj tradiciji ovaj prostor naziva se "Raška oblast" i u njemu je stvorena prva srpska državna organizacija pod knezom Vlastimirom još u 9. veku. Danas je to oblast sa najvećom koncentracijom srpskih muslimana, poznatih pod nazivom "Bošnjaci". Oko 54% stanovništva oblasti čine Bošnjaci i Muslimani, a oko 44% Srbi i Crnogorci. U oblasti živi i manji broj Albanaca, Roma i drugih. U srpskim opštinama Novi Pazar, Tutin, Sjenica i crnogorskim opštinama Plav i Rožaje većinu stanovništva čine Bošnjaci. U srpskim opštinama Priboj, Prijepolje, Nova Varoš i crnogorskim opštinama Pljevlja i Andrijevića većinsko stanovništvo su Srbi. Crnogorske opštine Bijelo Polje i Berane su etnički mešovite sa relativnom srpskom većinom.⁵²

U tom delu Srbije religija igra važnu ulogu u formiranju društvenog identiteta njenih sledbenika. Dve populacije su u velikoj meri stratifikovane u odnosu na pol, a karakterišu ih precizno po muškoj liniji, patrilokalno prebivalište i hijerarhijski odnosi u kojima čelnik (patrijarh) ili njegovi rođaci imaju znatnu autonomiju u odnosu na članove porodice, bez obzira na versku pripadnost.⁵³ Danas je Sandžak jedna od najsiromašnijih oblasti u Srbiji, a situacija je pogoršana tokom prve faze tranzicije koja je donela masovnu nezaposlenost.⁵⁴

U oblasti Sandžaka dominantan je bio tip patrijarhalnog sistema vrednosti u porodici, koji karakterišu dve protivrečnosti: sa jedne strane, žena je osnovni nosilac reprodukcije ljudskog roda – "čuva narod od pomora", a sa druge, pripadanje ženskom polu često u punom smislu označava pripadanje socijalnom statusu najnižeg reda. Druga karakteristika jeste da još uvek nije došlo do ukidanja ekonomskih funkcija porodice. U ovakvom tipu porodice, žene nemaju pravo nasleđivanja imovine, jer je u pitanju izrazito

⁵⁰ A. Đan i G. Radovanović, op.it. 8.

⁵¹ Sandžak Live, "Pazarke se ne osjećaju bezbedno, izložene seksualnom uznemiravanju, uvredama i dobacivanjima na ulici", *Informativni portal Sanžaka*. 2015. 19. maj
<http://www.sandzaklive.rs/index.php/novi-pazar-drustvo/7821-pazarke-se-ne-osjecaju-bezbedno-izlozene-seksualnom-uznemiravanju-uvredama-i-do>

⁵² [http://sr.wikipedia.org/sr/Sandžak\(oblast\)](http://sr.wikipedia.org/sr/Sandžak(oblast)), pristupljeno 15.5.2015.

⁵³ J. Čvorović, "Women's autonomy and domestic violence in the Sandžak region", *Гласник Етнографског института САНУ* (56), 2008, 1:145–165.

⁵⁴ J. Čvorović, K. Nikolić, Favorizovanje muške dece među muslimanskim stanovništvom u Sandžaku, *Glasnik Etnografskog intituta SANU*, 2012, LX (2), str. 59.

patrilinarni obrazac uspostavljanja i održavanja svojinskih odnosa. Pravila o prenosu imovine koja pogoduju ženskom detetu javljaju se samo u slučaju neradanja sina, kada u porodici nema muškog deteta. Ženska deca su vlasnici samo u onim porodicama gde žive same žene: samohrana majka sa ženskom decom, sama žena bez dece i bez muža, neudata kćerka. To jasno ukazuje na potpunu podređenost žene u porodici na ovom terenu. Zbog strogo patrilinarno uređene kulture, nije bilo moguće da žena dođe na čelo porodice. Ovde je žena neprestano u podređenom položaju, zavisna najpre od oca, potom od supruga i na kraju od sina, koji posle smrti oca preuzima upravljanje imovinom i kućom. Tako je žena celog života podređena: najpre ocu, pa mužu, pa sinu. Patrilinarnost je osnovni kulturni princip u oblikovanju porodičnih i društvenih odnosa, na osnovu čega se mogu razumeti i druge relevantne pojave, poput izuzetnog interesa vezanog za nastavak porodice u muškoj liniji, gotovo po svaku cenu.⁵⁵ Pritom, proučavanje sadašnjeg muslimanskog stanovništva u toj istoj oblasti pokazuje da roditelji muslimani mnogo više žele da imaju sinove nego kćerke⁵⁶

U malim, konzervativnim lokalnim zajednicama ljudi jednostavno ne razgovaraju o pitanjima ženskog identiteta i ženskih prava, a tradicionalne rodne uloge uzimaju se kao neminovnost. Koldvel, 1986, (navedeno prema Čvorović, Nikolić, 2012) je sugerisao da islamska vera dosledno utiče na ponašanje stanovništva, sa korenem u patrijarhatu. Demografsko ponašanje može se podvrgnuti uticaju u meri u kojoj je islam postao patrijarhalniji od ostalih vera. Na području Sandžaka, muslimanske zajednice karakteriše manja autonomija za žene i veći pronatalizam.⁵⁷

8. Položaj žena i rodno zasnovano nasilje

Sandžak je nerazvijena oblast u kojoj su dominantni patrijarhalni odnosi u društvu. Položaj žena u ovom regionu je tradicionalno patrijarhalan i dodatno opterećen niskim nivoom obrazovanja, malim učešćem u javnom i društvenom životu i ekonomskom zavisnošću. Ekonomsko osiromašenje, propast privrede i bezakonje učinili su da se položaj žene dodatno degradirao. Patrijarhalna tradicija doživljava svoju renesansu zahvaljujući činjenici da su mnogi privredni objekti u kojima su žene radile zatvoreni. Gubitkom posla žena je silom vraćena iz pozicije radnice ili službenice na poziciju ekonomski zavisne, i umnogome obespravljenе domaćice. Izolovana u četiri zida svoje kuhinje, isključena iz svakog vida društvenog života, ona postaje loš model i svojoj deci, naročito ženskoj, u sredini u kojoj su retrogradne pojave potpunog isključivanja žene iz društvenog života uzele maha. Žena je, na ovim prostorima, i u ovom trenutku, znatno dalje od svih društvenih tokova nego što je bila pre dvadeset godina.

Rodno uslovljeno nasilje je veoma izraženo kako u privatnoj tako i u javnoj sferi. Verske manipulacije (naročito kroz obrazovni sistem i putem lokalnih medija) preko kojih se žene uče i „obučavaju“ da trpe nasilje, doprinose da se nasilje nad ženama društveno toleriše, opravdava i podržava. O rodnom nasilju u porodici se nikome ne

⁵⁵ Lj. Rajković, Lj., *Porodica i položaj žene u ruralnoj Srbiji* (Family and status of women in rural Serbia), 2012, <http://www.awin.org.rs>, pristupljeno 15.5.2015.

⁵⁶ J. Čvorović, J., Religion and Reproduction: Muslim vs. Orthodox Serbs. *Mankind Quarterly*, 2012, LII (3&4): 358-387.

⁵⁷ J. Čvorović, J., K. Nikolić, Favorizovanje muške dece među muslimanskim stanovništvom u Sandžaku. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 2012, LX(2), str. 55-72

priča i ono najčešće ostaje neprepoznato, a samim tim nevidljivo u zajednici. Žene koje trpe nasilje (fizičko, psihičko, seksualno) u većini slučajeva se nikom ne obraćaju za pomoć jer bi se to smatralo njihovom krivicom i sramotom. Svaka vrsta nasilja nad ženama unutar zajednice se smatra privatnom stvari u koju se ne treba mešati. Mali broj žena se odlučuje da prijavi nasilje, a kada to i učine, odgovor institucija nije zadovoljavajući. Reakcije nadležnih službi su spore i često izostaju. Jedan od razloga je taj što se na bezbednost žena kod kuće gleda kao na privatnu stvar.

Dodatni problem je što profesionalci u institucijama pokazuju u visokom procentu stereotipne stavove i sopstvene predrasude prema nasilju nad ženama. Ovo su neki od razloga što nasilje ostaje prisutno dugi niz godina i društveno nevidljivo. Nasilje kao takvo postaje i vodeći uzrok lošeg zdravlja i smrti žena. Ako se ne rešava, nasilje nad ženama koči razvoj zajednice i izaziva teške poremećaje porodice i društvenih struktura. Na kraju krajeva, naneto zlo pogađa mnogo širi krug nego što su samo neposredne žrtve.

Na osnovu iskustava malobrojnih organizacija civilnog društva na ovom području koje se bave pružanjem podrške i pomoći ženama žrtvama nasilja, a razmenom iskustava sa SOS –telefona iz okruženja, zaključuje se da je domaće nasilje vrlo prisutno u različitim oblicima i da se tek neznatan broj žrtava porodičnog nasilja usudi da potraži pomoć i podršku. Žene u najvećem broju slučajeva nemaju nikakvu predstavu o svojim pravima, u javnim službama nailaze na nerazumevanje i osudu čime se povećava ugroženost žrtve. To se dešava, između ostalog, i zbog toga što se nasilje u porodici evidentira kao “poremećeni porodični odnosi”, a mnogi od službenika (socijalni radnici, policajci, tužioci ili sudije) postupaju po modelu patrijarhalnih stereotipa i predrasuda u odnosu na žrtve nasilja.

Komunikacija između institucija i javnih službi (centar za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sud, dom zdravlja, škole, mediji) je vrlo loša ili nikakva. Mada postoji zakonski okvir za krivično gonjenje nasilnika, on se vrlo retko primenjuje.

Teorija i praksa postupanja institucija u odgovoru na porodično nasilje naglašava da je osnovni preduslov za pokretanje sinhronizovanih aktivnosti određenih delova komunalne infrastrukture i angažovanje resursa lokalne zajednice – postojanje spremnosti zajednice da prepozna i identifikuje problem porodičnog nasilja, pokrene programe i aktivnosti i usvoji modele preventivnog reagovanja. Koja je uloga policije u ovom procesu i kakva su iskustva u Sandžaku?

9. Uloga policije u sprečavanju i suzbijanju porodičnog nasilja

Multiagencijski (multisektorski, intersektorski) pristup rešavanju problema u lokalnoj zajednici predstavlja operacionalizaciju filozofsko-strateške dimenzije koncepta policijskog rada koja pretpostavlja da policija, kao organ izvršne vlasti i nosilac aktivnosti i odgovornosti na planu sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta, ne može sama da rešava bezbednosne probleme u zajednici koji prevazilaze njene nadležnosti. Istovremeno, ovakav pristup je komplementaran sa aktivnostima koje se preduzimaju u oblasti problemski orijentisanog policijskog rada i preventivnog delovanja (kao partnerstvo) i podrazumeva povezivanje (umrežavanje) različitih subjekata u lokalnoj zajednici i područne policijske organizacije sa ciljem pronalaženja i primene

najefikasnijih strategija u identifikaciji, analizi i reagovanju na konkretne bezbednosne probleme.

Zavisno od prirode samog problema, policija će svoje radne resurse orijentisati ka njegovom rešavanju kroz niz mera i aktivnosti usmerenih prema konkretnoj pojavi, događaju, zajednici, pojedincu, ali uvek u saradnji sa onim agencijama, ustanovama, subjektima koji su na određen način nadležni ili stručni da u toj saradnji pruže pomoć ili preuzmu odgovornost za određeni deo preduzetih aktivnosti. Na taj način se formiraju formalne lokalne bezbednosne mreže, kako iz naziva Virta – *local security networks*.⁵⁸ Mreža različitih interesnih grupa obezbeđuje holistički pristup socijalnim i drugim problemima u lokalnoj zajednici.⁵⁹

Formiranje lokalnih bezbednosnih mreža i partnerstava – multisektorski pristup za koprodukciju bezbednosti – u većini slučajeva podrazumeva inicijativu policije, uglavnom zbog toga što ona poseduje bezbednosne ekspertize za početnu fazu ovog procesa.⁶⁰ Glavni cilj umrežavanja je multidisciplinarni pristup rešavanju problema u zajednici, kroz postavljanje konkretnih ciljeva, donošenje lokalnih (ili regionalnih) bezbednosnih planova (bezbednosnih strategija) na planu sprečavanja kriminala ili drugih problema u zajednici.⁶¹ Upravljanje lokalnim bezbednosnim mrežama predstavlja veliki izazov za policiju, koja treba da pronađe najefikasniji način primene multiagencijskog pristupa pošto su svaka zajednica i njeni problemi jedinstveni.

I pored toga, angažovanje policije u situacijama porodičnog nasilja mora da bude u skladu sa tzv. *konceptom prava žrtve*, baziranom na obavezama koje država preuzima prema međunarodnim dokumentima koja regulišu odnos državnih organa i službenika prema žrtvama porodičnog nasilja.⁶² Koncept prava žrtve (i obaveze države) zahteva primenu nekoliko široko prihvaćenih pretpostavki. (1) Razumevanje partnerskog i nasilja u porodici bazirano je na konceptu da se radi o društvenom (javnom) problemu, a ne o privatnoj ili porodičnoj stvari, što implicira obavezu reagovanja policije i tužilaštva u krivičnom postupku, kao i drugih sistema u građanskom postupku. (2) Nasilje u partnerskom odnosu (i u porodici) nije izolovani incident, već sistematsko ponašanje prema partnerki ili prema drugim članovima porodice, zbog čega će se verovatno i ubuduće ponoviti, te je nužno primeniti odgovarajuće i srazmerne mere koje efikasno zaustavljaju aktuelne i sprečavaju buduće akte nasilja. (3) Nasilje prema članu porodice nije „sukob” (interesa i vrednosti), već kriminalno delo, za koje je odgovoran učinilac, zbog čega se zaštita žrtve sprovodi ograničavanjem, sprečavanjem i sankcionisanjem nasilnog ponašanja, kao primarnom intervencijom.⁶³ Iskustva strane policijske prakse, koja se pod uticajem argumentovanih kritika kontinuirano unapređuje, upućuju na važnost dva zadatka: izradu adekvatnih protokola o postupanju policije u ovim situacijama, i edukacije policijskih službenika kojom bi obezbedilo: njihovo upoznavanje

⁵⁸ S. Virta, S., Local security management: Policing through networks. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 2002, 25(1), 190-200.

⁵⁹ A. Crawford, A., *The Local Governance of Crime. Appeals to Community and Partnerships*, Oxford: Clarendon Press, 1997.

⁶⁰ E. McLeay, E., Policing policy and policy networks. In D. Marsh (Ed.), *Comparing Policy Networks* (pp. 110-131). Buckingham: Open University Press, 1998.

⁶¹ Virta, op. cit., str. 111.

⁶² T. Ignjatović, Postupanja profesionalaca kao uslov smanjenja sekundarne viktimizacije žrtava partnerskog nasilja u porodici. *Temida*, 12(2), 33-47, 2009.

⁶³ A. Dearing, Austrijski zakon o zaštiti od nasilja u porodici. *Temida*, 5(3), 15-27, 2002.

sa etiološkim i fenomenološkim obeležjima i dinamikom porodičnog nasilja, prevladavanje stereotipa i predrasuda i sticanje neophodnih komunikacijskih veština. Pri tome, treba uzeti u obzir i činjenicu da je nedostatak „lokalnih rešenja” u tome što ona nisu obavezujuća za sve službe i za sve profesionalce u istoj zajednici, a ni pravni sistem ne garantuje ista prava na teritoriji cele države.⁶⁴

10. Protokol o postupanju policije u zaštiti prava i sloboda žrtava nasilja u porodici

U saglasnosti sa odredbama *Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* (2011) – CAHVIO,⁶⁵ mesec dana pre njenog potpisivanja, Vlada Republike Srbije je, 1. aprila 2011. godine, usvojila *Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima*⁶⁶, a 24. novembra iste godine i *Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima*, čime je ozvaničen koordinisani i celoviti odgovor relevantnih društvenih institucija na problem porodičnog i partnerskog nasilja nad ženama.⁶⁷

Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, usvojen je sa ciljem da u slučajevima nasilja nad ženama pruži smernice ministarstvima unutrašnjih poslova, pravde, rada i socijalne politike i zdravlja kako i na koji način će reagovati u slučajevima porodičnog nasilja, ali i da ih obaveže da u roku od 12 meseci napišu svoje posebne protokole za postupanje. Ovaj dokument predstavlja realizaciju prvog koraka u sprovođenju treće strateške oblasti Unapređivanje multisektorske saradnje i podizanje kapaciteta institucija Nacionalne strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima. Svrha opšteg protokola je da na celovit način osigura da svaka ustanova može da postupa u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima i obavezama delotvorno i celovito, kako bi se dugoročno zaštitila žrtva nasilja u porodici i obezbedili uslovi za izricanje odgovarajuće sankcije nasilniku. Na osnovu Opšteg, nadležna ministarstva su donela i svoje posebne protokole.

Posebni protokol Ministarstva unutrašnjih poslova Vlade Republike Srbije o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima. Donošenje ovog protokola je od velikog značaja za Ministarstvo unutrašnjih poslova, jer je uz poštovanje principa da je bezbednost, odnosno sigurnost žrtve prioritet, normativno uređena procedura postupanja policijskih službenika u slučajevima porodičnog nasilja. Ciljevi protokola su: standardizacija postupanja policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, kao i specijalizacija određenih policijskih službenika koji će se angažovati prilikom postupanja policije u ovim slučajevima.

⁶⁴ T. Ignjatović, Pretpostavke za uspostavljanje modela zaštite od nasilja u partnerskim odnosima. *Socijalna misao*, 16(3), 85-99, 2009.

⁶⁵ Usvojena od strane Saveta Evrope, 11. maja 2011. godine u Istambul

⁶⁶ „Sl. glasnik RS“, br. 27/2011.

⁶⁷ D. Spasić, D., Porodično nasilje u Srbiji – istorijsko-kulturološka dimenzija. *Bezbednost*, 2/12, str. 205-219, 2012.

Drugim rečima, protokol Ministarstva unutrašnjih poslova donet je sa ciljem da se standardizuju postupanja kojima će se osigurati zaštita žrtava nasilja u porodici i partnerskim odnosima, unaprediti dokumentovanje događaja radi prikupljanja relevantnih dokaza koji će omogućiti procesuiranje nasilnika, obezbediti vršenje bezbednosne procene zajedno sa drugim službama u cilju zaštite bezbednosti žrtve od ponovljene viktimizacije i unapređivati multisektorska saradnja. Primena Protokola obavezna je za sve područne policijske uprave Direkcije policije, a to znači i za Policijsku upravu (PU) Novi Pazar i policijske stanice (PS) u njenom sastavu (PS Tutin, PS Sjenica) na području Sandžaka.

Efikasna primena protokola od strane policije trebalo bi da doprinese:

- zajedničkom delovanju (partnerstvu) policije, drugih javnih službi i organizacija civilnog društva u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama na prostoru Sandžaka;
- povećanju osetljivosti sredine sa partijarhalnim stavovima za problem rodno zasnovanog nasilja nad ženama u porodici i na neodgovarajući status žena u zajednici;
- pomeranju fokusa krivice sa žene žrtve nasilja na odgovornost nasilnika;
- povećanju motivisanosti predstavnika javnih službi, pojedinaca/ki na pozicijama moći, predstavnika političkih stranaka da se više bave pitanjem položaja žena na prostoru Sandžaka i problemom nasilja nad ženama,
- povećanju broja prijavljenih slučajeva nasilja nad ženama i decom, kako SOS telefonu, tako i javnim službama;
- smanjenju tolerancije na nasilje u porodici;
- povećanju bezbednosti žena u porodici i na javnim mestima;
- prepoznavanju nasilja nad ženama kao društvenog, a ne privatnog problema;
- povećanju informisanosti i senzibilisanju opšte i profesionalne javnosti o neprihvatljivosti nasilja nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama na razvoj zajednice;
- podizanju institucionalne i građanske odgovornosti u odnosu prema nasilju nad ženama;
- informisanju i uključivanju mladih u teme rodno zasnovanog nasilja nad ženama u okviru preventivnog delovanja i usvajanja novih sistema vrednosti koji poštuju rodnu ravnopravnost, slobodu i ljudska prava žena.

Protokol o postupanju propisuje standarde i uputstva zakonitog, profesionalnog i stručnog postupanja policijskih službenika u situacijama porodičnog nasilja, zaštiti i pružanju podrške žrtvama, koji predviđaju sledeće:

1. Prekidanje nasilja
2. Pružanje podrške žrtvi
3. Utvrđivanje partnerskog odnosa (partnerski, bračni, vanbračni)
4. Definisane statusa člana porodice
5. Utvrđivanje pojava oblika ispoljenog nasilja
6. Prisustvo "osobe od poverenja", posebno važno prilikom razgovora sa žrtvom
7. Oduzimanje oružja
8. **Ali nikako** – medijaciju, posredovanje i mirenje partnera, supružnika i vraćanje žrtve u situaciju nasilja.

Međutim, kod primene poslednjeg standarda u postupanju i primeni Protokola koji apsolutno zabranjuje i isključuje angažovanje policijskih službenika kao medijatora, veliki problem na području Sandžaka predstavlja delovanje, tj. viševjekovno postojanje

institucije medijatora, tzv. muslihuna. To su ugledni članovi muslimanske verske zajednice koje je ta zajednica odredila, imenovala kao ljude od časti i ugleda, za posrednike u mirenju zavadjenih strana. Oni se pojavljuju u situacijama kada treba pomiriti zavadjene porodice, članove porodica, najbliže rođjake u slučaju svadja i nesuglasica oko podele imovine, nasilja u porodici, u slučaju brakova koji nisu bili ugovoreni, pa čak i u slučaju ubistva (krvna osveta). Neretko se za muslihune odredjuju i sudije lokalnih sudova (!?).

11. Institucija medijatora – muslihuna

Sama reč *muslihun* je arapskog porekla i izvedena je iz jednog dela Kur'anskog ajeta:⁶⁸ “Vjernici su samo braća, zato pomirite vaša dva brata...” (Kur'an, sura Al-Hudžurat).

Institucija medijatora, muslihuna, u Sandžaku je uspostavljena vekovima pre uvođenja modernih evropskih zakona. Međutim, danas se ova narodna institucija sve više potiskuje a njeno mesto zauzimaju prepirka, međubošnjačke svađe, podele, vređanja i omalovažavanja.⁶⁹

U današnjim pravnim sistemima poslednjih 30 godina se pokušavaju pronaći načini rešavanja sporova mirnim putem među strankama uz pomoć posrednika, arbitara ili moderno nazvanih medijatora. Glavna uloga medijatora je da na sporazumni način reše spor, kako bi se u znatnoj meri rasteretili preopterećeni sudovi. Kada su pre nekoliko godina moderni evropski zakoni postali obaveza za zemlje Balkana na njihovom putu ka evropskoj porodici, u balkanskom sudskom sistemu su se prvi put javili tzv. sudski medijatori.

Međutim, tradicija muslihunstva seže vekovima unazad. Mnogo je mudrosti i one sitne, praktične i još toliko iskustva nataloženo u njihovoj misiji. Ti ljudi su spoznali da je ljudski grešiti, ali i božanski pomoći da se do mirenja dođe, da se smire reči i da se umiri krv. Stariji ljudi u zabitim sandžačkim selima nisu znali šta ta reč tačno znači. Ali, kad su im bliže pojasnili posao medijatora, sa osmehom su odgovarali: “Pa, to su muslihuni. Njih je, otkad znamo za sebe, imalo svako sandžačko selo.” Ti ljudi, u narodu blagosiljani, a u svetim knjigama označeni sa svetom misijom, od davnina utiru staze mirovnjaštva. Oni su deo sandžačke tradicije, danas osavremenjene i predstavljene kao evropski standard. Bilo je raznih vremena, različitih zakona i država koje su Sandžakom vladale, ali institucija muslihuna, mirovnjaka, ljudi koji mire zavađene strane, vekovima je opstajala kao alternativna parasudska institucija.⁷⁰

12. Porodična tradicija muslihunstva

⁶⁸ Al-Ajet (pl. Al-ajat) je kur'anski izraz koji označava znak, dokaz, argument i znamenje, a isto značenje je sinonim al-mu'džizetu, s tim što on nije kur'anski izraz. Terminološki al-Ajet ukazuje na čin koji je stran ljudskom zakonu ponašanja. To je čin koji nadmašuje ljudske potencijale i mogućnosti, a veže se za Uzvišenog Allaha, pa se kaže: Allahovi ajeti, u smislu znakova Allahove snage i dokaza Njegove mudrosti. <http://www.monteislam.com/hutbe/al-ajet>, pristupljeno 15.5.2015.

⁶⁹ Sandžački muslihuni – ljudi koji mire nepomirljivo, <http://www.sandzacke.rs/bosnjaci/bosnjackatradicija/sandzacki-muslihuni-ljudi-koji-mire-nepomirljivo/>, pristupljeno 15.5.2015.

⁷⁰ Ibid.

Muslihun, kažu, ne može biti svako. Mora se imati porodična tradicija koja se prenosi negde i do 10 generacija unazad. Muslihun mora biti prvo poštovan u svojoj kući, pa nakon toga u selu, ali mora imati i urođeni dar za mirenje. Prvu lekciju koju su morali naučiti novi muslihuni od onih starijih, iskusnih mirovnjaka, sastajala se od tri tačke:

1) Nikada se ne svrstavaj na jednu stranu.

2) Nemoj mnogo govoriti.

3) Pazi da ti ljudi riječ ne bace za vrata.

Naizgled prosta lekcija, ali je ona zapravo početak, suština i kraj ovog drevnog sandžačkog zanata. Zaista se pravda ne može doneti ako se muslihun svrsta na jednu stranu, jer je pravda neutralna. Mnogo priče devalvira rečeno, ali i ostavlja mogućnost da onaj koji mnogo govori može pogrešiti pre nego onaj koji malo govori. Metafora “bacanje riječi za vrata“ pokazuje bojazan da ljudi mogu izgovorenu reč uzeti za neozbiljnu.

Nije slučajnost da se ova institucija pojavila na prostoru gdje je živelo bošnjačko-muslimansko stanovništvo, gde je osnova za rešavanje konflikata bilo šerijatsko pravo.⁷¹

U situacijama prijavljenog porodičnog nasilja ili nagoveštaja da žena-žrtva želi da napusti/prekine partnerski odnos ili se razvede, angažovanje muslihuna dolazi do punog izražaja. Pristupa se ubedjivanju žene da je napuštanje porodice sramota i da žena ne treba da napusti dom, da ostvari decu jer će time navući ljagu i staviti “beleg” na časnu porodicu i domaćina. Posto takav stav uglavnom podržava i primarna porodica žene (roditelji i srodnici), ona postaje svesna da nema kuda da ode, niti kome da se vrati, da nema podršku i da joj niko ne pruža pomoć. Njen “racionalni” izbor u takvoj situaciji podrazumeva povlačenje, promenu odluke i mirenje sa supružnikom. Nakon dolaska policije situacija je u potpunosti “regularna” i “redovna”. Ne postoje uslovi za primenu standarda iz Protokola, prijava za nasilje se povlači ili uopšte ne podnosi od strane žrtve i ona se vraća u “stari ambijent”, u kojem će se, pre ili kasnije, ponovo stvoriti uslovi za trpljenje nasilja. “Krug nasilja” se ponovo uspostavlja i kreće od “faze medenog meseca”, točak nasilja/moći i kontrole ponovo započinje okretanje i policija ne uspeva da zaštititi žrtvu, njena ljudska prava i slobode na adekvatan način.

Ni druge ustanove i institucije u ovakvim uslovima lokalnog ambijenta ne uspevaju da primene svoje ingerencije, nadležnosti i ovlašćenja u punom kapacitetu. Sinhronizovano delovanje institucija ne postoji, one deluju bespomoćno i slabo. Tradicija, kultura i religija ostvaruju nadmoć nad pravom i pravdom. A postoji formiran zakonodavni okvir, koji pokazuje ko, šta, kada i kako treba da radi kako bi zaštitio žrtvu i pružio joj adekvatnu pomoć i podršku.

⁷¹ Iz zabeleške muslihuna: “Život čine sitnice, ali kada se sitnice nagomilaju, bukne velika vatra. Tako je od sitnica došlo do nesporazuma između komšija, rodbine, porodica Ljajića i Dautovića. Kako rekoše prilikom pomirenja, ‘da smo mogli i vazduh bi podijelili’. Nakon osam i pol sahata uspjeli smo da ih pomirimo. Pomirenje je obavljeno u džamiji Pluničkoj na jacijski namaz. Bilo ih je njih 26 sa obje strane – Ljajića i Dautovića. Imao se utisak da je i džamija bila ispunjena radošću. Potom smo obišli skupa oba plemena i porodice. Hvala Bogu što nam pomože da pomirimo ove ljude, jer je veliki belaj mogao izbiti svakog momenta. I mučno je, najmučnije... kada se izađe pred kuću pa se ne poselami rod, da se ne naljuti dom. I kada komšija ne dođe komšiji na mobu. Ali u Plunjcima sada dobro je i mirno je. I lijep je osjećaj kada pomiriš...”

13. Kulturne i religiozne specifičnosti ne opravdavaju diskriminaciju i nasilje⁷²

Nije islamofobija motiv poklanjanja pažnje ljudskim pravima žena u islamskoj kulturi, niti je to nešto čime ne treba da se bavimo jer imamo previše i svog nedovršenog posla u oblasti ljudskih prava žena („vidiš trn u oku brata/sestre svoje a u svom ni deblo ne vidiš“). Ljudska prava su uvek univerzalna, miliona ljudi bi bilo nesmetano likvidirano po gulazima, huntističkim stadionima, koncentracionim logorima, tamnicama, bolnicama za mentalno bolesne i sličnim mestima, da se neki ljudi iz drugih zemalja, drugih kontinenata nisu zanimali, odnosno bavili nečim što su smatrali svojim poslom, iako se dešavalo daleko od njihovih zemalja i kultura. Ticalo ih se, jer su ljudska prava univerzalna. Tiče nas se svako kršenje svih ljudskih prava bilo gde pa i u islamskim zemljama, tiče nas se položaj žena bilo gde. Druga stvar je način izražavanja, kako i šta reći a da se ne zauzme kolonizatorski stav belog Zapada, paternalistički tretman, prećutno nekritički promovisu stereotipi, olaka univerzalizacija, namerno ili nenamerno kreiranje moralne panike i sl. Ali da imamo i pravo i dužnost da o tome diskutujemo je činjenica koju ne smemo da previdimo. Neophodno je shvatanje problema, konteksta i opasnosti od slabe upoznatosti sa kulturama različitim od naše, i to je pravi put da se izbegne islamofobičnost i nekritičko prihvatanje dominacije vrednosti zapadne kulture.

Moramo se stoga upitati, šta znači pokrivanje žena koje žive pod islamskim običajima i zakonima, kako je došlo do toga da žene negde u javnosti treba da budu pokrivena? Šta je prava suština toga? Suština je shvatanje da su nepokrivena žene kod muškaraca izazivaju nekontrolisane seksualne porive, agresiju i nasilno ponašanje, i prema njima samima ali i prema drugim muškarcima, potencijalnim rivalima. Muškarac po takvom shvatanju, očigledno ima prirodno pravo da bude nekontrolisano agresivan ako je “isprovociran” prizorom nepokrivena ženske kose i lica, a žena ima “prirodnu” dužnost da pazi da do toga ne dođe, a ako dođe, sama je kriva jer je “izazivala”. Kako muškarci islamske religijske pripadnosti ipak, ne postaju nekontrolisano agresivni i nasilni u zapadnim zemljama u kojima žive i rade i svakodnevno se sreću sa stotinama nepokrivena žena, na poslu, na ulicama, u javnom prevozu, prodavnicama, liftovima, i sl, govori o tome da se muškarac ipak može i mora kontrolisati bez obzira na svoju religijsku pripadnost i verovanja. To je štaviše, njegova univerzalna civilizacijska dužnost, a ne dužnost žena da ga ne "provociraju" vidljivim pramenom svoje kose, delom šake ili potkolenice.

Ljudska prava su prioritetna u odnosu na tradicije, običaje i kulturom usvojene vrednosti ako se njima krše ljudska prava. Nema doduše jasnih sporazuma o univerzalnom načinu na koji bi se realizovala ljudska prava, nema ni precizne ili zajedničke globalne ideje o tome kako treba da izgleda savršeno čovečanstvo.⁷³ Uprkos toga, nećemo odobriti nigde robovlasničke odnose opravdane time što u nekom narodu, neki ljudi “žele” da žive tako, ekonomski im se isplati, i smatraju da im se niko ne sme mešati u njihove unutrašnje stvari i kritikovati njihovu tradiciju i zakone. I evropska tradicija takođe ima dug period robovlasništva, a i najveće civilizacije procvetale su upravo u takvim sistemima, eipatska, antička Grčka, rimska... I savremeno doba poznaje

⁷² Z. Mršević, *Nasilje nad ženama u islamskoj kulturi*, 117-132. Ed. L. Kron, u *Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferend*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd. 2014.

⁷³ V. Kamps, *Javne vrline*, Filip Višnjić, Beograd. 2007. 17.

ekonomski procvat američkog Juga koji se bazirao na robovlasništvu. Danas ipak nemamo nikakvu sumnju da je ropski odnos čoveka prema čoveku kršenje ljudskih prava. Primer neprihvatljivosti robovlasništva pomaže shvatanju da postoje granice u poštovanju kulturnih autentičnosti, religije, tradicije i sl, ma kako one dugo trajale i ma koliko bile ukorenjene u određenom narodu ili religiji.

Nasilje je sasvim sigurno i van svake sumnje kršenje ljudskih prava. Nasilje nije samo fizičkog karaktera uz pretnje ženama fizičkim nasiljem koje će im se desiti ako se propisno ne pokriju kada idu u javnost, ili da posle toga nikada više neće izaći nigde, sl. Nasilje je ugrađenost u kulturne vrednosti, običaje, uverenja, stava većine, u konkretnom slučaju islamske klture, da žena mora da bude u javnosti pokrivena jer je samo takva žena pristojna i dostojna poštovanja. Nasilje je i ono što se ne prepoznaje od strane samih žena baš zbog te ugrađenosti u kulturu i običaje, nasilje postoji i kada postoji prihvatanje, sasvim dobrovoljno i iz sveg srca radi poštovanja svoje kulture u kojoj žene odrastaju. Ona im nalaže imperativno da treba da su pokrivena, da budu lojalna saradnica sopstvenog ugnjetavanja, jer ako nisu, krive su i zbog muškog nasilja, ali i zbog nepoštovanja svoje zajednice, porodice, religije, svoga naroda. Činjenica jeste da milioni žena koje žive po islamskim kulturnim običajima dobrovoljno prihvataju svoju kulturu i religiju u kojoj su odrasle i socijalizovale se, kojoj pripadaju i kojoj su lojalne, i ne žele da im se niko meša sa strane, niti da ih „poučava” šta jeste a šta nije nasilje, a još manje da iz ”spasava” od sopstvee poodice i običaj sopstvenog naroda. Ali uprkos toga, ostaje činjenica da je pokrivenost žena nasilje, upravo zbog same svoje suštine koja muškarcu daje za pravo da za svoju agresivnost okrivlji ženu, da je sputa i kazni za ono za šta može samo on da bude odgovoran.

Na teoretskom planu jasno i glasno treba reći da je pokrivenost žena nasilje nad ženama, opravdanje muškog nasilja nad ženama, potčinjavanje i diskriminacija žena, nedopustivo davanje prioriteta običajima nad najelementarnijim ljudskim pravima današnjice, nekorektno i netačno tumačenje osnovnih islamskih izvora koji ne propisuju da žene treba da budu pokrivena, surova i neravnopravna igra moći preko ženskih tela i sudbina.⁷⁴ Nereagovanje bilo bi takvo stanje civilizacije koje Amin Maluf ocenjuje kao odlazak u moralni stečaj. I poručuje, „ili ćemo umeti da izgradimo u ovom veku jednu zajedničku civilizaciju zavarenu univerzalnim vrednostima i obogaćenu našim kulturnim raznolikostima, ili ćemo skupa potonuti u zajedničko varvarstvo”.⁷⁵ Predlaže se i da Sjedinjene Američke Države preduzmu dinamičniju, demokratski angažovanu ulogu radi povećanja ljudskih prava žena, posebno naglašavajući neophodnost međunarodne podrške ženama u regionu Bliskog Istoka.⁷⁶

14. Zaključak

⁷⁴ Ispoštovaću odluku svake i domaće i inostrane žene da bude pokrivena i ništa joj neću zameriti, neću ići da je spasavam, otvaram oči, ništa slično, ali ću biti beskrajno tužna što to mora tako da bude, što ona poštovanje svoje tradicije mora tako da izražava, što i taj sukob civilizacija ide preko ženskog tela i ženskog dostojanstva.

⁷⁵ Z. Golubović, *Moji horizonti*, Žene u crnom, Beograd. 2012. 203.

⁷⁶ A.K. Wing, “*The "Arab fall": the future of women's rights*”. University of California, Davis, 2012, Vol. 18:2, 132-135.

Analiza nacionalnog zakonodavstva Republike Srbije i strateških dokumenata iz oblasti zaštite od nasilja u porodici i u partnerskim odnosima, pokazuje da je u Srbiji formiran stabilan zakonodavno-pravni i strateški okvir celovitog i koordinisanog odgovora na ovaj društveni problem.

Međutim, stanje *de facto* ukazuje na nepostojanje sinhronizovanog delovanja državnih institucija i društvenog sistema u skladu sa definisanim pravnim okvirom. Istraživanja organizacija civilnog društva, naučne i stručne javnosti ukazuju na veliki broj problema u praktičnom sprovođenju usvojenih procedura. Analize su pokazale da je, između ostalog, nužno izvršiti usklađivanje sudske prakse i procedura, ali i usaglašavanje stavova sudova prema definisanju kaznene politike u slučajevima nasilja u porodici. Pored toga, uočen je i problem nedostatka koordinacije. I pored usvojenih protokola (opšteg i posebnih) ne postoji međusobna usklađenost aktivnosti institucija koje se bave zaštitom od nasilja u porodici, kao što su policija, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove i ustanove obrazovanja, osim na lokalnom nivou u pojedinim opštinama. Najniži stepen koordinacije postoji upravo između policije i centara za socijalni rad.

Modelu socijalne zaštite žrtava od nasilja u porodici nedostaju u brojnim lokalnim sredinama i strategije intervencije u lokalnoj zajednici, zasnovane na koordinaciji i saradnji sa drugim akterima, i tzv. lokalni protokoli o saradnji. Prema preporukama međunarodnih institucija, potrebno je intenzivirati aktivnosti na istraživanju i praćenju porodičnog nasilja u Srbiji. Prikupljanje podataka još uvek se vrši parcijalno i sporadično, bez jasne strategije i sistematskog i jedinstvenog pristupa, dok praćenje od strane države ne postoji. Sigurne kuće, skloništa za žrtve i rad ženskih grupa uglavnom se pomažu stranim donacijama i novcem međunarodnih agencija, a to svakako nije siguran i pouzdan način izgradnje koherentnih i sinhronizovanih društvenih modela zaštite žrtava u Srbiji.

Savremeno pravo i pravda moraju odneti primat u odnosu na tradicionalne, istorijsko-kulturološke i religijske modele rešavanja vekovnih problema u lokalnim zajednicama. Policiji, svakako, pripada najveći deo tereta odgovornosti, jer je ona prva pozvana da štiti prava i ljudske slobode, ne osvrćući se na „božje zakone i bogougodne misli“, ali uz dužno poštovanje prava svakog čoveka na slobodno ispoljavanje verske opredeljenosti.

Summary

The article comprises cases of violence and discriminatory practices against women who live in countries of Islamic culture. These are cases reported by the world and domestic agencies and the media, eg. hijab regulations, hampering education of girls, arranged marriages of underage girls, brutally punished women victims of male violence. Although all-cited examples are rather incidents, but not everyday regular practices, their roots lie deep in the established view of the general subordination of women in Islamic culture. The views of Islam on women are discriminative basis of their social status and widespread, unpunished violence against them. The paper also comprises the situation of insecurity of women in the public space of Sandzak, the status of women there, and gender-based violence, the role of the police in preventing and combating domestic violence, as well as internal Sandzak custom role of – „muslihuns“, traditional mediators in family conflicts. The ended with conclusions that the cultural and religious specificities

do not justify discrimination and violence, and modern law and justice must take precedence over the traditional, historical-cultural and religious models of solving the centuries-old problems in local communities.

Keywords: women in Islamic culture, the hijab, punishing victims of violence, Sandžak, domestic violence, family mediators „muslihuns“, the role of the police

LITERATURA:

P. Andrews, *From Capetown to Kabul. Rethinking strategies for Pursuing Women's Human Rights*, Ashgate, Surrey England, Burlington USA. 2012.

BBC News, "Maldives girl to get 100 lashes for pre-marital sex. Rape victims punished, failed by Maldives justice system". *BBC Asia*. 2013. 2. February.
<http://www.bbc.com/news/world-asia-21595814>, pristupljeno 15. 5. 2015.

B92, „Iračanke protiv udaje devojčica“, *B92*, 2014, 8. mart.

Beta, „Egipatska državna TV dozvolila voditeljicama da nose feredže“, *Blic*, 2012, 3 septembar.

Coldwell, J.A. (1986). *The Revolt of Islam*. Archibald Lampman: Selected Prose

Crawford, A. (1997). *The Local Governance of Crime. Appeals to Community and Partnerships*. Oxford: Clarendon Press.

A. Ćorović, „Hidžab, marama kao politika“, *Danas*, 2011, 9. februar.

Čvorović, J. (2008). Women's autonomy and domestic violence in the Sandžak region. *Гласник Етнографског института САНУ* (56) 1:145–165.

Čvorović, J. (2012). Religion and Reproduction: Muslim vs. Orthodox Serbs. *Mankind Quarterly* LII (3&4): 358-387.

Čvorović, J., Nikolić, K. (2012). Favorizovanje muške dece medju muslimanskim stanovništvom u Sandžaku. *Glasnik Etnografskog intituta SANU*, LX(2), str. 55-72.

Dearing, A. (2002). Austrijski zakon o zaštiti od nasilja u porodici. *Temida*, 5(3), 15–27.

Deutsche Welle, „*Grad u kojem će raditi samo – žene*“, 23. august 2012

A. Đan, G. Radovanović, *Nebezbedne u javnom prostoru*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2015.

<http://bezbednost.org/Sve-publikacije/5806/Nebezbedne-u-javnom-prostoru.shtml>
pristupljeno 20. 5. 2015.

FoNet, Iran: „*Masovno hapšenje žena*“, Večernje novosti, 29.april 2012.

Glas Amerike, „*Pritvaranje žena u Avganistanu*“, Glas Amerike, 2012 .28 mart.

Golubović, Z. (2012). *Moji horizonti, Žene u crnom*, Beograd. 2012.

Hadžimerović I., „*Prodavao ćerku da bi otplatio dug*“, *Blic*, 2014, 13. april.

- M. Hamidulla, *Uvod u islam za I i razred srednje škole*, El Kelimeh, Novi Pazar. 2004.
- S. Dizdarević (prijevod), *Vrline čestih u Kuranu*, Fondacija „Mulla Sadra“ u BiH, Sarajevo. 2012.
- ESLJP, *Köse i drugi protiv Turske* (odluka) (br. 26625/02), 24. januar 2006.
- ESLJP, *Dahlab protiv Švajcarske* (odluka) (br. 42393/98), 15. februar 2001.
- Ignjatović, T. (2009a). Postupanja profesionalaca kao uslov smanjenja sekundarne viktimizacije žrtava partnerskog nasilja u porodici. *Temida*, 12(2), 33-47.
- Ignjatović, T. (2009b). Pretpostavke za uspostavljanje modela zaštite od nasilja u partnerskim odnosima. *Socijalna misao*, 16(3), 85-99.
- V. Kamps, *Javne vrline*, Filip Višnjić, Beograd. 2007
- Kidžimvana Mhango Henri (prevod Jasna Ilić), „Hiljade mladih devojaka umire na porođaju“, *Danas*. 2012, 30 oktobar.
- G. LeBon, *Položaj žene u islamu*, Fondacija „Mulla Sadra“ u BiH. Sarajevo. 2013.
- Marieme Helie – Lucas, Kako levica i organizacije za ljudska prava reaguju na muslimanski fundamentalizam? Predavanje i razgovor održani su u Beogradu, 13. maja 2015. godine.
- McLeay, E. (1998). Policing policy and policy networks. In D. Marsh (Ed.), *Comparing Policy Networks* (pp. 110-131). Buckingham: Open University Press.
- M.A., „Zastrašujuća sudbina devojčica koje roditelji udaju za starce“, *Blic* 14.oktobar 2012.
- O. Milošević, „Smederevka trener rukometašica Irana“, *Politika*, 2012., 05. juli.
- D. Milojković, „Ustreljena pakistanska devojčica koja zastupa školovanje ženske dece“ *Blic*, 2012., 9. oktobar.
- Z. Mršević, Nasilje nad ženama u islamskoj kulturi, 117-132. Ed. L. Kron, u *Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd. 2014.
- Z. Mršević, Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja, Institut društvenih nauka. Beograd, 2014.

Pressonline, „IRANKA OBEŠENA JER SE BRANILA: Potresno oprostajno pismo devojke koja je ubila silovatelja!“ Pressonline, 2014. 1. april.

<http://pressonline.rs/svet/globus/333526/iranka-obesena-jer-se-branila-potresno-oprostajno-pismo-devojke-koja-je-ubila-silovatelja.html>, pristupljeno 15. 5. 2015.

Rajković, Lj. (2012). Porodica i položaj žene u ruralnoj Srbiji (Family and status of women in rural Serbia), <http://www.awin.org.rs>, pristupljeno 15.5.2015.

Sandžački muslihuni – ljudi koji mire nepomirljivo,

<http://www.sandzacke.rs/bosnjaci/bosnjackatradicija/sandzacki-muslihuni-ljudi-koji-mire-nepomirljivo/>, pristupljeno 15.5.2015.

Sandžak Live, “Pazarke se ne osjećaju bezbedno, izložene seksualnom uznemoravanju, uvredama i dobacivanjima na ulici”, *Informativni portal Sanžaka*. 2015. 19. maj

<http://www.sandzaklive.rs/index.php/novi-pazar-drustvo/7821-pazarke-se-ne-osjecaju-bezbedno-izlozene-seksualnom-uznemiravanju-uvredama-i-do> pristupljeno 20. 5. 2015.

Spasić, D. (2012). Porodično nasilje u Srbiji – istorijsko-kulturološka dimenzija. *Bezbednost*, 2/12, str. 205-219.

D. Stanišić, „Hidžab u vojnom stroju“, *Politika*, 2012, 8. septembar 2012.

Z. Šuvaković, „Islam ne dozvoljava da se zuri u tuđe lice“, *Politika*, 2011., 18. septembar.

Tanjug, „Ranjena pakistanska tinejdžerka koja se borila za prava devojčica na školovanje nastavlja lečenje u Britaniji“, *Blic*, 2012., 15. oktobar.

Tanjug, „Islamisti bacili fatvu na tinejdžerku - borca za školovanje devojčica u Pakistan“, *Blic*, 2012, 20. novembar.

Tanjug, 2015, „Protest u Kabulu: Pravda za ubijenu“, *Tanjug*. 23. mart.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=03&dd=23&nav_category=78&nav_id=972104 pristupljeno 15. 5. 2015.

S. Topoljak, *Uvod u Metodologiju islamskog prava*, Fakultet za islamske studije, Novi Pazar. 2006

Virta, S. (2002). Local security management: Policing through networks. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(1), 190-200.

Vukelić M., "Majka me želi mrtvu": Ispovest mlade Pakistanke koja je odbila da je udaju za rođaka“, *Blic* 2012, 28 maj.

Wing A.K., (2012), "The "Arab fall": the future of women's rights". *University of California, Davis*, 2012, Vol. 18:2, 132-135.